

Cronica Artistică

Muzeul românesc și cel bulgăresc *)

„Băgați de seamă să nu vă întrecă vecinii mai tineri de peste Dunăre”, era refrenul discursului ținut într'un cerc de universitari români de către ministrul, instrucțiunii publice din Bulgaria, cu ocazia petrecerii sale în țară, acum trei ani. Cuvintele d-lui Șișmanoff aveau autoritatea unui specialist, care văzuse de aproape starea învățămîntului și a instituțiilor noastre culturale, însoțit fiind în cercetările sale de însuși colegul său român. Cu adîncă pricepere a pedagogului, el însuși reformator în chestii de școală în țara sa, ministrul bulgar a putut să deosebească părțile într'adevăr bune și temeinice ale organizației noastre de altele greșite și neisprăvite. În mod firesc dar și criticile sale, cuprinse în avertismentul de mai sus, alternau cu „aprecierea marilor progrese săvîrșite de vecina mai batrîna, căreia--adăoga oratorului--Bulgarii îi datoresc alîta recunoștință”.

Părerile acestea nu au fost, pare-se, simple amabilități ocazionale. Dl. Șișmanoff le-a confirmat în urmă și compatrioților noștri reședinți în Sofia. În mod și mai lămurit le-a spus acestora, că în trecerea sa pe la noi a aflat nu numai unele lucruri bune și reforme ce-și propunea să adopte, dar că s'a pătruns și de greșelile și păcatele de cari mai cu seamă va căuta să terească țara sa. Care anume instituții și reforme intră în categoria celor demne de imitat și care în a celor ce trebuiesc evitate, s'a ferit să ne arăte oaspetele nostru. Clasificarea se poate însă lesne face. Oricine nu e orbit de un patriotizm fals, trebuie să recunoască că avem o serie de instituții culturale demne de toată lauda, alături de altele cari constituie o rușine națională. Dacă cele dintai nu mai au nevoie să fie menționate, reputația lor fiind bine stabilită, cele din urmă, din contra, nu pot fi destul de des semnalate. Revenind mereu asupra lor, dîndu-le cît mai mult în vileag și făcînd pe cîți mai mulți părtași conștienți ai rușinej ce ne apasă, numai astfel putem spera să se aducă îndreptarea dorită.

Fără a avea pretenția să fac bilanțul general al stării noastre cul-

*) Vezi articolul din *Viața Romînească* V. II No. 4 pag. 102.—

turale față de Bulgari, să-mi fie permis însă ca, în cercul restrins al specialității mele, să stabilesc o comparație între noi și cele văzute în călătoria, ce anume într'acest scop am făcut astă vară la vecinii noștri de peste Dunăre.

Printre instituturile noastre de cultură, nu cred să existe unul mai puțin prezentabil ca aspect cit și mai puțin corăspunzător scopului său ca Muzeul nostru de antichități.

Mulțumită administrației din ultimii timpi, Muzeul a ajuns să fie unul din organele cele mai neplăcute ale vieții noastre culturale. E ca un stîrv pe care toți public și miniștri îl oculesc; de care nimeni nu îndrăznește să se atingă, nici chiar pentru a salva tezaurele pierdute într'insul. O pacoste grea apasă asupra lui. S'ar zice că în locul paserei simbolice ce împreună cu Minervă protege arta, la Muzeul nostru s'a înscuibat o vulgară cucuveale ce-i coboară a moarte.

O asemenea stare de lucruri nu se poate să fi scăpat ochiului perspicace al Ministrului bulgar. Și nu într'o mică măsură trebuie să fi contribuit această formulare criticelor ce ni s-au adus. Mai ales că tocmai într'această privință Bulgarii ne-au luat cu mult înainte. Într'un singur deceniu ei au făcut mai mult decît noi în patru. Istoricul oficial *) al Muzeului din Sofia ne-o dovedește. Extragem dintr'insul următoarele notițe, cari nu sînt fără interes ca termen de comparație cu instituția noastră. Grație publicațiilor bulgărești sîntem în stare să ne punem mai lesne în curent cu Muzeul vecin, decît sîntem cu al nostru, asupra căruia—lucru nemaipomenit—nu a apărut nici un raport sau orice altă relație dela cei în drept. Și cu toate acestea legea prevede publicarea regulată a anuarului. Dar, ca la noi, la nimeni!

La început și în Sofia, întocmai ca și la noi, colecțiunile de antichități și de monezi formau o secțiune a Bibliotecii naționale. La 1893 numai s'a înființat Muzeul ca instituție de sine stătătoare, instalîndu-se într'o veche clădire, Buiuk-Giami, datînd din 1384, care s'a amenajat în vederea noii întrebuiinări.

Pe bazele unui program cu caracter național se începîu colecționarea și studiarea altă a monumentelor descoperite întîmplător cit și a rezultatelor explorațiilor științifice ce se fac în țara întreagă. Direcția Muzeului e ajutată în acest sens de Minister, care în 1895 prin circuli adresate autorităților, le obligă să dea concursul lor, indicînd descoperirile ce s'ar face și contribuind la înăvuițarea colecțiunii. Numai din cercetările Direcțiunii s'au adunat 1492 bucăți de sculpturi, cea mai mare parte importante din punct de vedere artistic, precum și inscripții de mare valoare științifică. O deosebită atențiune s'a dat în explorații și gorganelor, probabil de origină tracă, ce sînt presărate în număr de peste

*) Discursul inaugural pronunțat de Directorul Muzeului la 18 Mai 1905 și publicat în „Revista Școlilor”, organ al Ministerului Cărilor și Instrucțiunii publice Nr. pe Septembrie, p. 770—7.—Sofia, 1905.

zece mii pe întreg teritoriul bulgar. Abia o a zecea parte din ele au putut fi cercetate în mod științific. Bronzurile, cari la întemeierea Muzeului erau numai două, numără, după zece ani, 924 bucăți. În acelaș timp s'au adunat 800 basoreliefuri zise trăce, formînd o colecție unică în felul ei. Colecția de monede, întemeiată încă înainte de 1893 de către bătărinul Tachella, a fost de asemeni considerabil sporită ca număr și ca valoare în ultimii ani. În total Muzeul cuprindea la înființare 22.642 numere. Care este starea inventariului Muzeului nostru nu se poate spune, de oare-ce nici nu se știe dacă inventar există. Sigur însă este că în vara aceasta, a anului 1906, trimițindu-i-se Muzeului de antichități un obiect din partea Ministeriului și cerîndu-i-se ca să se indice Nr. sub care a fost inventariat, Direcția Muzeului răspunde că s'a trecut sub Nr. 1. Oficial, deci, cred, autentic!

Sărăcia și mai ales incuria Muzeului nostru reese și mai evident pentru cei ce vizitează Muzeul Bulgarilor. Contrastul e atît de izbitor, încît nici chiar cel mai îndrăjit șovinist nu ar putea să neghe inferioritatea noastră, din punctul de vedere ce îl preocupă aci. Iată dar un caz precis în care prevestirile atît de politicos formulate de către Ministrul Șișmanoff s'au împlinit de pe acum. Căci nu e îndoială: ne-au întrecut Bulgarii! Și ne-au luat înainte într-o ramură din domeniul pur cultural, care de obicei se dezvoltă mai lesne la popoarele cu o civilizație mai îndelungată. E strașnica lecție ce ne-o dau vecinii noștri mai tineri. Dar cite fete rominești mai sînt, care să roșcasca înaintea acestei rușini a neamului nostru?

Pentru ca să nu existe bănuială că ași fi exagerat valoarea Muzeului bulgar, numai pentru a face să reiasă și mai mult mizeria celui românesc, vom cita aci părerile imparțiale ale streinătății, care nu mai poate fi învinuită de părtinire. Astfel încă din 1898, pe cînd Muzeul era în formațiune, găsim în *Gazette des Beaux Arts*, din Paris, următoarele cuvinte de laudă sub iscalitura unei autorități necontestate ca S. Reinach:

Le jeune Musée de Sofia fondé en 1898 promet de devenir sous peu, grâce au zèle intelligent de son Directeur, le plus important de la presqu'île balkanique (cuprinzînd de astă dată și România) après ceux de Constantinople et d'Athènes. Voici plusieurs années que Mr. Dobruisky, malgré l'exiguité des crédits dont il dispose, trouve moyen d'enrichir la collection confiée à sa garde de statues, de bas-reliefs, de petits bronzes, de monnaies, de documents épigraphiques et, non content de réunir ces documents et de les publier dans un recueil rédigé en langue bulgare (le Sbornik), il en adresse généreusement des photographies aux savants occiden-

*) O descriere amănunțită a colecțiilor Muzeului din Sofia am să-l ară locuț în acest articol, meuit să arăte spiritul de organizare mai ales al vecinilor noștri. O scurtă expunere se găsește de altfel în articolul D-lui Jorga. Sămănătorul din 20 Aug. 1906. Antichitățile clasice sînt pe larg studiate, și Triumf reproducuse la splendida lucrare publicată acum în urma sub auspiciile Academiei din Viena: *Antike Denkmäler in Bulgarien*, Bearb. von E. Kalinka, 1 vol. 4°, 493 pp. Wien, 1906, asupra căreia vom reveni în curînd.

taux qui les font connattre à leur tour. Il serait très à désirer qu'un érudit comme Mr. Dobrusky disposât des ressources nécessaires pour pratiquer des fouilles en Bulgarie...

Nu dar prin risipă de bani, ci numai prin rîvna inteligentă a unui Director erudit au alcătuit Bulgariei Muzeul lor. Iar noi....! Inferioritatea în care ne găsim apasă cu atît mai greu, cu cît Bulgariei n'au cheltuit de cît cîteva sute de mii, pentru a avea ceva bun, pe cînd noi am spulberat tot atîtea milioane pe nimic. *)

Din comparația bugetelor anuale ale celor două instituțiuni constat între altele și următoarea nepotrivire : La Bulgari fondurile prevăzute pentru noii achizițiuni merg în mod normal tot crescînd (12.893 în 1903 față de 27.599 în 1904), pe cînd salariile personalului descresc (15.755 în 1903 și 14.550 în 1904.) La noi din contra : leafa Directorului a tot crescut, iar fondurile pentru achiziții au tot scăzut, pînă ce, în cele din urmă, convingîndu-se Miniștrii de reaua lor întrebuițare, le-au suprimat cu totul. În bugetul în curs, fondurile au reaparut; despre achiziții noi ale Muzeului bucureștean nu s'a aflat încă nimic. Ar trebui și într'această privință să luăm pildă de la Bulgari. În așteptarea „Buletinului Muzeului Național“ pe care dl. Dobrusky îl promite în discursul său inaugural, se publică în organele oficiale ale Ministerului Cultelor,**) în fie care an, cum anume s'au cheltuit sumele acordate. Se specifică chiar amănunțit obiectele, indicîndu-se de pildă numărul monezilor grece, romane-imperiale sau republicane, bizantine etc., precum și cele de aur, argint. De asemenea se indică obiectele dobîndite prin săpături, specificîndu-se natura lor. La noi un vâl misterios și încă de nimeni pătruns se întinde prudent asupra celor ce se petrec la Muzeu. Și cu toate acestea și la noi instituția e publică. Dar să nu insistăm asupra acestui punct delicat.

Reluînd comparația celor două instituțiuni, trebuie să adaug că și Bulgariei în afară de secția archeologică mai au o secție eclesastică. Aceasta înființată numai de vre-o cîțiva ani, nu este așa de bogată ca a noastră, deoarece-odoarele se află încă prin Mănăstiri. Ne-o spune însuși Directorul în discursul său inaugural. Gelos chiar de frumoasele odoare ale noastre, d-sa adaugă că „Muzeul Național din București poate în această privință să serve de pildă“. Nu știe însă d. Dobrusky că meritul de a fi păstrat toate aceste obiecte revine secularizării averilor mănăstirești, pe urma căreia s'a alcătuit colecția ce posedăm. Marele merit al Direcțiunii actuale constă însă, în clasarea și expunerea atît de potrivită a obiectelor, încît foarte puțini numai au putut să-și dea seamă de importanța și frumusețea lor cît timp s'au aflat la locul lor de veci, adică în vitrinele Muzeului. A trebuit ca o mină dibace să le orînduiască în mod inteligent în cuia de la Filaret, pentru ca aceleași obiecte să stîrnească admirațiu-

*) În rastiup de șapte ani s'au cheltuit peste două milioane, în afară de creditole ordinare pentru Muzeu. Vezi articolul citat din V. R. pag. 107.

**) Doklada do gospodinâ Ministra na Narodnoto Prosbiteine, 1903 — 1904. Sofia 1906, p. 69 sq.

nea tuturor. A fost o adevărată revelațiune mutarea lor : parcă s'ar fi desgropat din pământ, atît erau de uitate și nesocotite la Muzeul sau cimitirul artei pămîntene.

În dorința ce are de a o vedea sporind cît mai curînd, d-l Dobrusky vorbește despre secțiunea creștină cu o modestie, care se explică numai prin prea frumoasele și repezile rezultate dobîndite de d-sa pe terenul antichităților clasice. Pentru a arăta adevărata valoare a colecțiunii bisericești, voiu lăsa și de astă dată pe alții să dea nota adevărată. Profesorul I. Strzygowski, byzantinist de frunte, în referatul*) său. asupra artei creștine în Balcani, insistă în special asupra „organizației model a Muzeului din Sofia” tocmai din acest punct de vedere. „E unic în felul său, adaugă el, ce s'a făcut aci de către un principe iubitor de artă ajutat de un ministru savant ca Șişmanoff și de Directorul Dobrusky cu tendințe așa de moderne”.

Cu asemenea protecție și sub o ast-fel de direcție mai ales, nu e mirare ca Muzeul să progreseze atît de repede, încît, după zece ani numai, vasta moschee ce la început adăpostea toate colecțiile, să nu mai poată cuprinde de cît numai antichitățile clasice. Muzeul etnografic**) s'a și mutat într'alt local, în vara trecută. Iar pentru secția religioasă însuși Strzygowski susține, în articolul menționat, ideia Bulgarilor, de a se transforma în Muzeu creștin vechia basilică din oraș, Sf. Sofia, ce datează probabil din vremea lui Justinian.

Ce îmbucurătoare este această înflorire și creștere normală a tinerei instituții bulgare și cît de umilitoare stagnarea Muzeului nostru ! Firesc ar fi fost, ca și despre noi să se poată spune tot atît bine ca și despre vecinii noștri. Căci elementele constitutive și mediul înconjurător fiind același în ambele țări, regresul instituției mai bătrîne e și mai neexplicabil. Tocmai de aceia am ales ca termen de comparație Bulgaria, singurul stat cu care ne putem măsura puterile, și față de care în multe privințe ne credem superiori, pentru că suntem mai de vreme intrați în concertul european. Ar fi de dorit ca în alte direcții să fie așa. Rămîne ca specialiștii să ne-o dovedească. În privința Muzeului însă nu mai e îndoială : ne-au dat de rușine. Și ne aflăm doară în condițiuni absolut

*) *Die christliche Kunst in einigen Museen des Balkan in Oesterreichische Rundschau*, III, Heft 30 : Gerade für die Zeit, die dieser Artike gerecht zu werden sucht, muss mit allem Nachdruck auf die mustergültige Organisation des Museums in Sofia aufmerksam gemacht werden. Was hier ein Kunstsinniger Fürst, beraten von dem als Gelehrten wohl-bekanntem Minister Şişmanoff, geleistet hat, indem er den Museumsdirektor Dobrusky nach Kräften in seinen durchaus im modernsten Fahrwasser laufenden Bestrebungen unterstützte, das steht wohl einzig da.

**) Și la noi s'a creat pe ziua de 1 Oct. a. c. un nou Muzeu de etnografie și artă națională voind să se descarce astfel Muzeul de antichități. Dar tocmai aceia, cari de drept ar trebui să susțină noua instituție, caută din contra să o desființeze, înainte chiar ca ea să se fi înjghebat. Despre menirea noului Muzeu, a cărui Direcțiune mi-a fost încredințată, nu-mi e permis să vorbesc, înainte ca autoritatea superioară să fi rezolvat rapoarțele ce am înaintat în această privință.

egale din punct de vedere al trecutului. Pe malurile Marii Negre, atît pe teritoriul bulgar cît și pe cel român, au fost presărate orașe grecești, ale căror resturi apar din nou azi cercetătorului. Ambele țări au fost aceeași timp îndelungat colonii romane; aceleași civilizații s'au perindat în urmă între Carpați și Balcani. De la toate aceste popoare se găsesc într-o parte și alta de-alungul Dunărei tot atîtea rămășițe, noi fiind parcă mai favorizați de soartă (Pietroasa, Adam-Klissi etc.). Muzeele reprezentante ale acestor epoci ar trebui deci să se bucure cel puțin de o aceeași reputație.

Pe cînd însă vecinii noștri au explorat în mod sistematic și științific) pămîntul țării lor, noi am coninuat să practicăm sistemul de distrugere destul de cunoscut în urma destăinuirilor d-lui Teohari Antonescu. Am plătit cu bani scumpi și zile de lucru ale soldaților noștri, ceea ce Bulgarii au făcut prin bună-voință și sub înțeleapta conducere a d-lui Dobrusky. Rezultatele noastre se văd în labirintul din sălile palatului Universității, unde sînt aruncate fără selecțiune sau vre-o indicație tot felul de pietre cu inscripții și cu sculpturi. În Muzeul din Sofia din contra domnește o ordine perfectă. Cu o sobrietate distinsă dar cu gust ales sînt grupate diferitele antichități sau în ordine cronologică sau după natura subiectelor reprezentate. Totdeauna însă cu multă pricepere și cu mare discernămint. Lămuriri și indicația secolelor însoțesc fie-care obiect. Cînd pentru punerea în evidență a vre-unei piese e nevoie de comparație, se adaugă linga original și reproducerea în gips cu care se aseamănă sau din a cărei familie face parte. Într-un cuvînt toate mijloacele muzeografiei moderne sînt întrebuintate pentru a da colecției pe lingă aspectul estetic și utilitatea practică ce trebuie să aibă. Folositoare pentru cercetători, ea este tot deodată atragătoare și instructivă chiar pentru profani. O curățenie exemplară o ordine perfectă domnește în fine în acest adevărat templu al artei. Nu pe nedrept a sfîrșit el admirația savanților englezi, francezi, germani și austriaci, în parte citați aici, iar despre halul Muzeului nostru năcări vre-o vorbă de laudă. Și ne mai mirăm, că în asemenea condițiuni publicul român se dezinteresează de o instituție care nu-i procură nici o satisfacție estetică, nici nu-i este de un folos. Să-i dăm și noi viața ce trebuie să o aibă, și desigur că și la noi se va deștepta gustul și priceperea artei. Atunci o să vedem și noi mar bine de 500 vizitatori într-o singură zi, cum mi-a fost dat să constat eu însumi în două rînduri în Sofia. Căci aici Muzeul este într-adevăr al poporului bulgar, care se mîndrește cu el, pe cînd al nostru pare ca este proprietatea exclusivă a celor ce-l conduc.

(Nota:*) Despre părțile foarte favorabile ale învățaților englezi și germani (profesorii B. Brown din Edinburg și Conze din Berlin) asupra săpăturilor făcute de Bulgari care se rezumă în *instrucțiunea intruchipate a Muzeului din Sofia* vezi interesanta dare de seamă a d-lui V. Parvan în „Sămănătorul” din 9 Iulie 1900, unde sînt reproduse unele citațiuni ce mă scutesc de a repeta aci.

De concepția deosebită a conducătorilor depinde desigur și marea neasămănare a celor două instituțiuni. Bulgarii au avut fericirea să găsească în d-l Dobrusky *) acel spirit diriguitor, care prin muncă cinstită, vederi largi și energie a creat în așa scurt timp frumoasa operă ce cu toții admirăm. Iar noi...

Și cu toate acestea, de aș vrea să înțelegem în privința personalului, nu le-au lipsit nici lor. Mi s-a afirmat în Sofia că unul din custozii muzeului provincial din Filipopoli a fost acuzat de neregularități în administrarea colecțiilor ce-i erau încredințate. Dovedindu-i-se vinovăția, a și fost condamnat. Nu s-a ținut seamă de serviciile ce el însuși și mai ales bătrînul său tată aduseser muzeului din Sofia. Și această energetică hotărîre a Bulgareților ar trebui să ne serve drept pildă pentru alții...

Al. Tzizera-Samurcaș

...și nu ne prea întrecă vecinii mai tineri de peste Dunăre...

...

...

...

...

*) Kalinka, op. citat, p. 2: Der Universitätsprofessor in Sofia V. Dobrusky, der das von ihm daselbst geschaffenne Antiken-Museum so liberal wie energisch leitet.